

Maironio *Pavasario balsų* (1895–1927) leksikos redagavimas

Jurgita Venckienė

Lietuvių kalbos institutas
Raštijos paveldo tyrimų centras
jurgita.venckiene@lki.lt

JONAS MAČIULIS-MAIRONIS 1895–1927 m. išleido penkis poezijos rinkinio *Pavasario balsai* leidimus. XIX a. pab. ir XX a. pirmaisiais dešimtmečiais lietuvių kalba dar gerokai įvairavo, keitėsi. Todėl suprantama, kad Maironis, reaguodamas į vartoseną, kalbininkų, bendraminčių rekomendacijas, redagavo kiekvieno naujo *Pavasario balsų* leidimo kalbą.

Straipsnyje analizuojama, kaip Maironis keitė *Pavasario balsų* leidimų leksiką. Nagrinėjami leksikos taisymo atvejai, kuriems įtakos galėjo turėti bendrinės kalbos pokyčiai. Leksikos redagavimo tyrimas suteikia duomenų apie bendrinės kalbos leksikos normų atsiradimą ir priėmimą, atspindi Maironio reakciją į šias normas.

REIKŠMINIAI ŽODŽIAI: Jonas Mačiulis-Maironis, *Pavasario balsai*, leksika, bendrinė kalba, redagavimas, kalbos norma.

0. Įvadas. 1895–1927 m. Jonas Mačiulis-Maironis parengė ir išleido penkis poezijos rinkinio *Pavasario balsai* leidimus: 1895-aisiais Tilžėje (toliau – PB1895), 1905 m. Peterburge (toliau – PB1905), 1913 m. Kaune (toliau – PB1913), 1920 m. Tilžėje (toliau – PB1920) ir 1927 m. vėl Kaune (įtraukta į Maironio *Raštų* 1 tomą *Lyrika*; toliau – PB1927). Per daugiau negu trisdešimt metų, skiriančių pirmąjį ir paskutinį leidimus,

besiformuojanti bendrinė kalba (toliau – bk) nemažai keitėsi. XIX a. paskutiniu dešimtmečiu nustatytų lietuvių bk normų dar nebuvo¹, o ir XX a. pradžioje bk dar gerokai įvairavo. Todėl suprantama, kad Maironis, reaguodamas į besikeičiančią vartoseną, kalbininkų, bendraminčių rekomendacijas, redagavo kiekvieno naujo PB leidimo² kalbą³.

Šio tyrimo tikslas – išsiaiškinti, kaip Maironis redagavo *Pavasario balsų* leksiką. Šiuo aspektu Maironio poezija dar nėra tirta, tik Irena Slavinskaitė yra pastebėjusi, kad trečiajame leidime PB1913 „šalinta daugybė svetimybų, barbarizmų“ (1987, 250).

Visiems žinoma, jog Maironis dar 1891 m. buvo kėlęs kalbos grynumo reikalavimą: „negana yra jeib’ kaip raszyti, bet jau reikalaujas nū raszytojo pažinimo moksliszkos raszybos ir kalbos grynumo“ (1891, 182). Tačiau XIX a. pab.–XX a. pr. lietuvių kalboje buvo daug svetimybų ir, stiprėjant puristiniam požiūriui į kalbą, autoriai turėjo patys atsirinkti, kas gryna, lietuviška, vartotina, o kas ne. Tam pasitarnavo periodinėje spaudoje skelbti Kazimiero Būgos, Jono Jablonskio⁴, Adomo Jakšto-Dambrausko, Juozo Laukaičio ir kitų straipsniai apie kalbos

¹ Nepaisydami to, kai kurie mokslininkai Maironį laiko normine kalba rašiusiu poetu. Pavyzdžiui, Pranas Kniūkšta, kritiškai atsiliepdamas apie kalbos normų laužymą literatūroje, ironizavo: „[i]šėitų, kad Maironis, S. Nėris ar V. Mykolaitis-Putinas nebuvo poetai, nes jie kalbos normų nelaužė“ (2017, 41).

² Apie *Pavasario balsų* populiarumą yra rašęs Adomas Jakštas-Dambrauskas: „Pavasario balsai’ [...] daugiausia mūsų publikos skaityti, dažniausiai vakaruose deklamuoti, mieliausiai muzikų harmonizuoti ir chorų dainuoti. Tatai ir nenuostabu, kad trumpu laiku jų yr [sic! – J. V.] išėję penki leidimai, paties dainiaus vis taisomi, tobulinami ir papildomi“ (1997, 323).

³ Apie *Pavasario balsų* raidyno, rašybos principų, morfologijos, sintaksės redagavimą plačiau žr. Venckienė 2018.

⁴ Kaip yra pastebėjęs Arnoldas Piročkinas, Jablonskis, žymiausias lietuvių bk normintojas, išspausdinęs daug kalbinių recenzijų, neparašė jokio atsiliepimo apie Maironio knygas, nors „čia būta nemaža ydų“ (1978, 196).

gryninimą, recenzijos, nevertotinių žodžių sąrašai (pavyzdžiui, *Draugijoje* M. Pakalniškiu pasivadinęs autorius išspausdino sąrašą „Barbarizmai arba nelietuviški žodžiai bažnytinėje lietuviškoje kalboje kuriuos reikėtų pakeisti lietuviškais“ [1907], minėtina Stasio Tijūnaičio „Barbarizmai, arba nelietuviški žodžiai mūsų bažnytinėje kalboje“ [1908]; 1907-aisiais Jurgis Šlapelis išleido *Svetimų ir nesuprantamų žodžių žodynėlį*, 1923-aisiais pasirodė M. ir S. *Svetimų ir tarptautiškų žodžių žodynėlis*).

Straipsnyje analizuojami *Pavasario balsų* leksikos redagavimo atvejai, kuriems įtakos galėjo turėti bk raida. Atriboti lingvistinę ir poetinę redagavimą ne visada lengva. Pavyzdžiui, PB1895 žodis *apkaltas*, galbūt siekiant minties aiškumo, kitame leidime (PB1905) pakeistas žodžiu *apvergtas*, o šis PB1913 pataisytas į *nelaisvį*. Tačiau PB1920 variantas *belaisvis* veikiausiai yra atsiradęs dėl lingvistinių motyvų – jį 1914 m. buvo rekomendavęs vartoti Jablonskis (1935, 147), plg.:

PB1895

(1)

Girios užė ten, minėjo
Tūs didžius laikūs,
Kad Lietuvis netikėjo,
*Jog **apkaltas** bus. 10*

PB1905

(2)

Girios užė ten, minėjo
Tuos didžius laikūs,
Kad Lietuvis netikėjo,
*Jog **apvergtas** bus. 15*

PB1913

(3)

Girios užė ten, minėjo
Tuos didžius laikūs,
Kad Lietuvis netikėjo,
*Jog **nelaisviu** bus. 15*

PB1920

(4)

Girios užė ten, minėjo
Tuos didžius laikūs,
Kad Lietuvis netikėjo,
*Jog **belaisviu** bus. 24*

Maironio *Pavasario balsų* leksikos redagavimo tyrimas suteikia duomenų apie bk leksikos normų atsiradimą ir priėmimą, atspindi autoriaus reakciją į šias normas: tai, kad vienus žodžius Maironis iš karto nuosekliai visame leidime pakeitė kitais, rodo apsisprendimą jų (kaip nenorminių) nebevartoti; nenuoseklus

vieno ar kito žodžio taisymas rodytų dėl vartosenos buvus abejonių.

1. **PB1905.** Leisdamas antrąjį PB leidimą Maironis nemažai redagavo visus kalbos sluoksnius, tačiau leksikai dėmesio skirta nedaug – atrodytų, kad ją taisyti Maironiui nebuvo svarbu.

1.1. **Skoliniai.** PB1895 vartotą skolinį *griešninkas* antrajame leidime Maironis keitė būdvardžiu *kaltas*, plg.:

PB1895	PB1905
(5)	(6)
<i>Palaimintas Vaisius, kurs žmogų pakėlė,</i>	<i>Palaimintas Vaisius, kurs žmogų pakėlė,</i>
<i>Ant kryžiaus iszkeltas skaudžei,</i>	<i>Ant kryžiaus iškeltas skaudžiai,</i>
<i>Kurs grieszninkui žmogui silpnam aszarėlę</i>	<i>Kurs žmogui kaltam galesties ašarėlę</i>
<i>Išspaudė, patraukęs saldžei. 46</i>	<i>Išspaudė, patraukęs saldžiai. 61</i>

Redaguoti ne visi atvejai, eilėraštyje „Marijos giesmė“ liko *griešnikai* (32).

Po poros metų Laukaitis rašys: „Be ‘grieko, griešno, griešyti’ lengvai galime apsieiti, nes mūsų kalba šiame atžvilgyje yra gana turtinga. Turime: nusidėti, nusidėjėlis, nusidėjimas, nuodėmė, nuodėmėtas“ (1907, 418), o Pakalniškis jau minėtame barbarizmų sąrašė nurodys *griešninką* keisti *nuosidėjėliu* (1907, 346).

PB1895 Maironis vartojo skolinį *Traicė*, nors jo mokytojas Kazimieras Jaunius buvo siūlęs lietuvišką atitikmenį *trejybė* (Laukaitis 1909a, 102). PB1905 Maironis *Traicę* pataisė į *Treybę*:

PB1895	PB1905
(7)	(8)
<i>Dėl Traicios pasvęsiu pirmūsius metus. 20</i>	<i>Treybei pašvęsiu pirmuosius metus. 30</i>

Vėliau Maironis keitė šio žodžio rašybą – PB1913 rašyta *Treybei* 34. Tokia forma nurodyta ir Pakalniškio (1907, 346), o

Šlapelis įtraukė *Trejybę* kaip antraštinį, taigi kaip nesuprantamą, aiškintiną, žodį į savo *Svetimų ir nesuprantamų žodžių žodynelį*: „Trejybė – traicė (r[usų])“ (1907, 103). *Trejybę* periodikoje 1909 m. vartojo ir Laukaitis („*Dievas trijuose Asmenyse yra Trejybė*“; 1909a, 102), nors jo 1904, 1907 ir 1914 m. išėjusiuose katekizmuose liko *traicė* (Rimkutė 2010, 64).

PB1905 Maironis pirmojo leidimo žodį *tuliponas* pakeitė *tulpe*, nors teko perrašyti visą strofą, plg.:

PB1895	PB1905
(9)	(10)
<i>Kauno pakalnės žydž' žiedu</i>	<i>Puikios, malonios pakalnės tes</i>
<i>raudonu;</i>	<i>Kauną;</i>
<i>Vilija bėga ten terp tuliponų.</i>	<i>Puošia jos tulpėmis Viliją srauną</i>
<i>Myli Lietuvę gražesnis jaunimas,</i>	<i>Myli Lietuvę gražesnis jaunimas,</i>
<i>Kaip tuliponai ir rožių</i>	<i>Kaip rausvų rožių ir tulpių</i>
<i>kvėpimas. 4</i>	<i>audimas. 4</i>

Abu šie žodžiai buvo įtraukti į Povilo Matulionio Lietuvos augalų žodyną *Žolynas*: „Tnlipa [sic! – J. V.] sylvestrys Tuliponas, Tulpė“ (1907, 59, 90).

1.2. Kita leksika. PB1905 veiksmažodį *auklenti* ‘auklėti, auginti’ Maironis pradėjo keisti kitais žodžiais (likę nepakeisti atvejai pataisyti vėliau, PB1913), plg.:

PB1895	PB1905
(11)	(12)
<i>Neteip giedosme, kaip ligsziolei!</i>	<i>Neteip giedosme, kaip ligšioliai!</i>
<i>Kitas auklėsime dumàs! 8</i>	<i>Kitas mąstysime dumàs! 12</i>

PB1895 Maironis vartojo du daiktavardžio *pilis* variantus: vienskaitos forma buvo *ė* kamieno (*pilę* 32), daugiskaitos – *i* kamieno (*pilys* 10). Antrajame leidime pasirinktas *i*-kamienis variantas (*pilį* 6, 47). Variantą *pilis, -ies* Šlapelis įtraukė į *Svetimų ir nesuprantamų žodžių žodynelį* ir aiškino taip: „krepastis (r[usų]), palociai (l[enkų]), miestas“ (1907, 78).

PB1895 vartotą vardą *Biruta* antrajame leidime Maironis pakeitė *Beruta*, plg.: PB1895 „*Ant Birutos kalno*“ 23 → PB1905 „*Ant Berutos kalno*“ 34, PB1895 *Birutą* 6, 28 → PB1905 *Berutą* 9, 42. Tokia forma tuo metu vartota ir katalikiškame laikraštyje *Dirva-Žinynas* ([Davainis-Silvestraitis] *Žaltys* 1903, 99).

2. **PB1913.** Rengdamas trečiąjį leidimą Maironis leksiką redagavo daugiau negu kitus kalbos sluoksnius. Svarbu paminėti, kad taisydamas PB1913 rašybą ir fonetiką, jis kai kur atsižvelgė į Būgos pasiūlymus (plačiau žr. Venckienė 2018).

2.1. **Skoliniai.** PB1895 Maironis vartojo žodį *angelas*, jis liko ir eilėraščių perspausdinus PB1905 (p. 20, 30), bet naujuose šio leidimo tekstuose randame skolinį *aniolas* (×3). XX a. pirmajame dešimtmetyje šis žodis laikytas vartotinu. 1907 m. Laukaitis, rūpinęsis poterių kalba ir įsteigęs komisiją jiems redaguoti (Rimkutė 2010, 94–95), *Draugijoje* išspausdino naujus „Tėve mūsų“ ir „Sveika Marija“ vertimus, pastarąjį pavadinęs „Aniolo Pasveikinimu“ (1907, 420). *Aniolą* jis gynė ir 1908 m. katalikiškame leidinyje *Vadovas*⁵. Tiesa, po metų Laukaičio nuomonė pasikeitė:

Moksliskai išlaiko kritiką vien tik *angelas*, kaip paimtas iš pirmųjų, nesuteršto šaltinio, kaip turįs tradiciją [sic! – J. V.] nuo pat katalikystės pradžios Lietuvoje, kaip Prūsų lietuvių lig šiandien tebevartojamas ir kaip imąs viršų mūsų raštijoje (1909d, 102).

PB1913 *aniolo* nebevartojo ir Maironis, plg.:

PB1905	PB1913
(13)	(14)
<i>Sarge Aniolas mano! 23</i>	<i>Sarge Angele mano! 27</i>
(15)	(16)
<i>Iš dangaus neša Aniolas saldų ramumą. 36</i>	<i>Iš dangaus neša Angelas saldų ramumą. 41</i>

⁵ „Aniolo taip-pat Bažnyčioje negalima pakeisti angelu, viena delto, kad visi lietuviai katalikai skersai ir išilgai Lietuvą iš mažens meldžiasi į aniolą, o antra, pakeitus aniolą angelu, žmonės baisiai tuo pasipiktintų, tarydami, kad tai esąs pamėgdžiojimas lietuvių liuterių ir kalvinų, kurie vartoja angelas“ (Laukaitis 1908, 413).

PB1913 Maironis pradėjo vartoti ankstesniuose PB leidimuose nebuvusį žodį *siela*. Vienu atveju šiuo žodžiu Maironis pakeitė *dūšią* (*dušią*) (dar ×5 liko ir *dūšia* [*dušia*]):

PB1905 (17) <i>Ar laiminga, ar varguose – visados matušė!</i> <i>Atminimais teip garsinga ir brangi kaip dušia. 21</i>	PB1913 (18) <i>Ar laiminga, ar varguose – visados tu miela!</i> <i>Atminimais taip garsinga ir brangi kaip siela. 24</i>
--	--

Naujuoju *siela* pakeistas ir kitos reikšmės žodis *giela* ‘gėla’:

PB1905 (19) <i>Vilija skęsta į Nemoną mielą, Kenčia mergaitė bokšte skaudžią gielą. 5</i>	PB1913 (20) <i>Vilija skęsta į Nemoną mielą, O bokšte liudi mergužėlės siela. 7</i>
--	--

Sielą Maironis vartojo ir naujuose PB1913 eilėraščiuose „Ačiu tau, Viešpatie, jogei mylėdamas...“, „Džiova mirštančiai“, „Liu-dna“ ir „J. S.“:

Šlapelis buvo nurodęs, kad *siela* – tai „gyva dūšia, gyvo žmogaus dūšia“ (1907, 92). Pakalniškis 1907 m. paaiškino, kad gyvo žmogaus *dūšia* vadintina *siela*, o mirusio – *vėle* (1907, 346). Veikiausiai jis rėmėsi Būga, kuris apie *dūšią* 1907-aisiais rašė:

Dabartinėje mūsų raštákalbėje slaviškos dūšios [...] vietoje vartojami net du žodžiu: *vėlė* ir *siela*. [...] Norėdami nuo slaviškos „dūšios“ nusikratyti, man rodos, turime pilniausią teisę atgaivinti senobinę „sielą“ ir įvesti ją į raštákalbę „dūšios“ vietoje. *Vėlė* sau vietą turi rasti „gedimosiose“ maldose ir pamaldoje (1907b, 61).

Būta ir kitokių nuomonių: Laukaitis 1908–1909 m. siūlė *dūšią* vartoti ir toliau: „[d]ūšios negali užstoti nė *vėlė*, nė *siela*“ (1908, 413); „kol nebus mokliškai išaiškinta sielos ir *vėlės* reikšmė, Bažnyčios kalboje turėtų pasilikti *dūšia*“ (1909b, 301), be to, ir pats vartojo šį skolinį savo 1904–1914 m. parengtuose katekiz-

muose (Rimkutė 2009, 63). O ir Jablonskis 1921 m., recenzuodamas knygą *Mažas tikybės mokslas, arba Katekizmas*, žodžio *dūšia* netaisė (1933, 237–238).

PB1905 Maironis pavartojo skolinį *gramnyčia* ‘žvakė’. PB1913 šis žodis pakeistas kitu skoliniu *vilyčia* ‘strėlė’:

PB1905	PB1913
(21)	(22)
<i>O gan tankiai lyg kad tyčia</i>	<i>O gan tankiai lyg kad tyčia</i>
<i>Pats sau žibina gramnyčia,</i>	<i>Pats galanda sau vilyčia,</i>
<i>Nebesergėdams doròs! 16</i>	<i>Nebesergėdams doròs! 17</i>

Žodis *gramnyčia* pavartotas tik vieną kartą, todėl sunku pasakyti, ar jis buvo keičiamas siekiant kalbos grynumo (tokiu atveju, nesėkmingai – kitu skoliniu), ar dėl poetinių motyvų.

Kaip minėta, PB1905 Maironis pradėjo taisyti būdvardį *grieš-ninkas*, tiesa, nenuosekliai. Likęs nepataisytas atvejis redaguotas PB1913:

PB1905	PB1913
(23)	(24)
<i>Mes griešnikai žmonės</i>	<i>Mes klystantis žmonės</i>
<i>Maldaujam malonės. 32</i>	<i>Maldaujam malonės. 36</i>

Be to, naujame PB1913 eilėraštyje „Dievo meilė“ tos pačios šaknies žodį *griekas* Maironis vartojo kartu su lietuvišku atitikmeniu, tarsi paaiškindamas jo reikšmę; tokia vartoseną išliko ir vėlesniuose leidimuose, plg. PB1927:

PB1913	PB1927
(25)	(26)
<i>Tu švenčiausių švenčiausis! Aš</i>	<i>Tu švenčiausių švenčiausias! Aš</i>
<i>vien nuodėmė-griekas. 53</i>	<i>vien nuodėmė-griekas. 143</i>

Pakalniškis 1907 m. buvo nurodęs du šio skolinio atitikmenis: *nuodėmė* ir *kaltė* (1907, 346).

Eilėraštyje „Marijos giesmė“ Maironis, veikiausiai norėdamas išlaikyti kirčiavimą, *griekus* pakeitė dviskiemeniu žodžiu *vargai*:

PB1905
(27)
Griekai kasdieninei,
Kaip pančiai gelžinei,
Mus rišti kadą bepaliaus? 32

PB1913
(28)
Vargai kasdieniniai,
Kaip pančiai gelžiniai,
Mus rišti kada bepaliaus? 37

Skolinį *mislis* PB1913 Maironis pakeitė atitikmeniu *mintis*,
mislyti – *mintyti*, plg.:

PB1905
(29)
Kaip vilnys ant marių, kaip
mislys žmogaus,
Teip mainos pasaulės darbai! 33
(31)
Garbė tau pirmamui, kursai ant
naudos
Žmonijai **išmislijai** vintq! 56

PB1913
(30)
Kaip vilnys ant marių, kaip
mintys žmogaus,
Taip mainos pasaulės darbai! 37
(32)
Garbė tau pirmajam, kursai dėl
naudos
Žmonijai **išmintijai** vintq! 66

Būga buvo užsiminęs, kad „*mintijų* yra Jauniaus darbo žodis, kuriuo jis manė pakeisias svetimąjį *mislį*“ (1959, 72), tad Maironis šį žodį galėjo būti išmokęs iš Jauniaus paskaitų Žemaičių kunigų seminarijoje Kaune. Be to, iš LKŽe matyti, kad Maironio pasirinktą variantą *mintyti* vartojo ir jo bičiulis Tumas-Vaižgantas.

Jablonskis dar 1894 m. buvo siūlęs žodžius *mislis*, *mislyti* keisti atitikmenimis *mintis* ir *manyti*, *galvoti*, *tarti*, *dingoti* (1933, 65, 67; 1935, 54). 1907 m. panašios nuomonės laikėsi ir Pakalniškis, tik jo pateikti *mislyti* atitikmenys buvo *manyti*, *mąstyti*, *galvoti* (1907, 347). Šlapelis, žodį *mintis* įtraukęs į *Svetimų ir nesuprantamų žodžių žodynėlį*, jį aiškino žodžiu *mislis* (1907, 66). 1910 m. Laukaitis *Vadove* rašė, kad vietoje *mislis* jau visur prigijo ir suprantama *mintis* (1910, 208).

PB1905 vartotas skolinys *rubežius* PB1913 pakeistas žodžiu *Vilnius*:

PB1905

(33)

*Eina garsas nuo **rubežiaus**:
žirgą reiks balnoti. 17*

PB1913

(34)

*Eina garsas nuo pat **Vilniaus**:
žirgą reiks balnoti. 17*

Galbūt Maironis *rubežių* redagavo palaikydamas nuomonę, kad tai nevertotinas skolinys: Tįjūnaitis 1908 m. nurodė *rubežių* keisti *riba* (1908, 111), Būga irgi buvo užsiminęs, kad *rubežius* yra skolinys (1910, 4).

PB1913 Maironis redagavo skolinį *smertis*, –čio (PB1895 × 10; PB1905 × 13), jį keitė žodžiu *mirtis*, plg.:

PB1905

(35)

*Ir meldžiau nebekartą, kaip
didžiausios malonės,*

*Kad man **smertis** užmerktu akis. 23*

(37)

*Negaila vaidentuvės, norais
plačios,*

*Man gyrusios **smertį** saldžiai. 25*

PB1913

(36)

*Ir meldžiau nebekartą, kaip
didžiausios malonės,*

*Kad akis man užspaustu **mirtis**. 26*

(38)

*Negaila vandentuvės, norais
plačios,*

*Man gyrusios **mirtį** saldžiai. 29*

Siekdamas išlaikyti eilutės kirčiavimą, Maironis rinkosi ir panašios reikšmės žodžius *galas*, *kapas*, *maras*, *mirti*, plg.:

PB1905

(39)

*Kas dar ne savo rubą nešiotu,
Tam įkyrėtu **smerčio** belaukt. 57*

(41)

*Iš draugų, kaip pažiuriu, man
nedaug bepaliko:*

*Šaltas **smertis** užmerkė akis! 62*

PB1913

(40)

*Kas dar ne savo rubą nešiotu,
Mulkiui prailgtu **galo** belaukt. 70*

(42)

*Iš draugų, kaip pažiuriu, man
nedaug bepaliko:*

*Šaltas **kapas** užmerkė akis! 77*

(43)	(44)
<i>Tik atilsio vieno kaip smėrcio
bijau,
Tik norai užmigti negali!</i> 52	<i>Tik atilsio vieno, kaip maro,
bijau,
Tik norai užmigti negali!</i> 62
(45)	(46)
<i>Ir, nieko pikto lyg neveikę,
Po smėrcio laukiate Dangaus.</i> 53	<i>Ir, nieko pikto lyg neveikę,
Numirę tikitės Dangaus.</i> 63

Skolinį *smertis* dar 1894 m. taisė Jablonskis (1933, 65), vėliau jo nevertoti rekomendavo ir Laukaitis: „Mūsų senobinis žodis ‘mirtis’ ir visiems suprantamas ir visiškai gali užstoti svetimą ‘smertį’“ (1907, 418), ir Pakalniškis (*smertis mirtis*; 1907, 346).

PB1913 Maironis ankstesnių leidimų skolinį *sūdas* ‘teismas’ pakeitė atitikmeniu *teismas*, o *sūdyti* – *kaltinti*, plg.:

PB1905	PB1913
(47)	(48)
<i>Kad pavirtęs, kaip qžuolas girių
puikūs,
Lauks sūdo dienos paskutinės!</i> 20	<i>Kad pavirtęs, kaip qžuolas girių
puikūs,
Lauks teismo dienos paskutinės!</i> 22
(49)	(50)
<i>O dabar juk žmogų retą
Rasi, kurs pernykštį metą
Neapsudytu kadą.</i> 17	<i>O dabar juk žmogų retą
Rasi, kurs pernykštį metą
Neapkaltintu kada.</i> 17

Leisdamas PB1913 Maironis rėmėsi Būgos nuomone dėl kai kurių rašybos ir fonetikos dalykų (žr. Venckienė 2018), todėl ir šiuo atveju galėjo atsižvelgti į Būgos pastebėjimą, kad „[d]abartinėję raštų kalboje ‘sūdo’, ‘sūdyti’ ir ‘sudžios’ vietoje tapo įvesti teismas, teisti, ir teisėjas. Šie žodžiai, nors ir naujadarai, bet kaipo labai pagaulęs įgavo pilnas ‘piliečių’ teises“ (1907c, 191). Be to, keisti *sūdq* rekomendavo ir Pakalniškis (1907, 346).

PB1913 ankstesnių leidimų skolinį *ulyčia* ‘gatvė’ Maironis pakeitė *gatve*, plg.:

PB1905 (51) <i>Terp plačių ulyčių veršis baubia graudingai. 41</i>	PB1913 (52) <i>Ant plačiosios gatvės veršis baubia graudingai. 48</i>
---	--

Kaip nesuprantamas, žodis *gatvė* paaiškintas Šlapelio žodyne: „ulyčia (kelias, ne sodžius)“ (1907, 38).

PB1913 Maironis pakeitė ir ankstesnių leidimų žodį *vėkos*⁶ („Vėkos – syla, die Kraft“, PB1905 25), plg.:

PB1905 (53) <i>Juk dienos ir vėkos – tai upės vanduo. 25</i>	PB1913 (54) <i>Juk dienos ir jiegos – kaip upės vilnis. 29</i>
(55) <i>Kiek ten jaūsmų didžių, neapreikštų vėku! 41</i>	(56) <i>Kiek ten jaūsmų didžių, neapreikštų jiegu! 48</i>

Šlapelis žodį *jėga* buvo įtraukęs į *Svetimų ir nesuprantamų žodžių žodynėlį*: „Jėga – syla“ (1907, 46).

2.2. Kita leksika. Ankstesniuose leidimuose vartotus žodžius *ateiga*, *praeiga* PB1913 Maironis pakeitė į *ateitis*, *praeitis*, plg.:

PB1905 (57) <i>Gailies gal, amžius didžius atminęs? Prieš ateigą rasit drebi? 6</i>	PB1913 (58) <i>Gailiesi, amžius didžius atminęs? Ateitį gražių jauti? 8</i>
(59) <i>Dienos praiegòs garsingos! Kur pradingote, brangiosios? 10</i>	(60) <i>Dienos praeities garsingos! Kur pradingote, brangiosios? 11</i>

⁶ Pakalniškio barbarizmų sąrašė žodis *viekas* nurodytas kaip tinkamas vartoti skolinio *syla* atitikmuo (1907, 346).

Žodžius *ateitis*, *praeitis* dar 1893 m. buvo siūlęs vartoti Jablonskis („mažiaus, man rodos, nusidėtume prieš taisyklės savo kalbos, kad drauge su tūlais mūsų rašytojais vartotume vietoj *ateitinė*, *praeitinė* tiktai *ateitis*, *praeitis*“ [1935, 24]).

Pirmuosiuose dviejuose PB leidimuose Maironis *kalbos* reikšme įprastai vartojo žodį *liežuvis*, išskyrus tik PB1895 eilėrašty „Dėl Iszrinktųjų“:

(61) *Žinos bent, jog tai jau maskolei; || Supras ji, kodėl tai kalba jų kita? 42*

PB1913 liko *liežuvis* (×5), Maironis pataisė tik vieną atvejį:

PB1905	PB1913
(62)	(63)
<i>Ginkim liežuvi, žemę, jos budq! 57</i>	<i>Ginkime kalba, žemę, jos budq! 70</i>

PB1913 Maironis pradėjo redaguoti žodį *kryžokai*, vartotą pirmuosiuose dviejuose leidimuose, jį keitė dvejopai: *kryžėiviai* (×4) ir *kryžiuočiai* (×2), šį žodį vartojo ir naujame eilėraštyje „Šatrijos kalnas“, plg.:

PB1905	PB1913
(64)	(65)
<i>Kryžokų seniai Suprašyti svečiai Ant vaišių į Lietuvą traukia. 18</i>	<i>Kryžėivių seniai Suprašyti svečiai Į vaišes per Lietuvą traukia. 19</i>
(66)	(67)
<i>Čia Vytautas didis garsiai viešpatavo, Tes Žalgirį mušęs Kryžokus piktus. 21</i>	<i>Čia Vytautas didis garsiai viešpatavo, Ties Žalgirį mušęs Kryžiuočius piktus. 24</i>

PB1913 neliko nė vieno ankstesnio varianto, vadinasi, *kryžokai* Maironiui atrodė nebetinkamas žodis.

PB1895 ir PB1905 vartojęs žodį *antrašas*⁷ PB1913 Maironis jį pakeitė hibridinės darybos žodžiu *obalsis*, plg.:

PB1905	PB1913
(68)	(69)
<i>Pasišvęsti ir vargt už tėvynę mylėtą –</i>	<i>Pasišvęsti ir vargti už žemę mylėtą –</i>
Buvo antrašas mūsų kelionės. 53	Buvo obalsis mūsų kelionės. 64

Tačiau *obalsis* buvo taisomas – Jablonskis siūlė keisti *pošūkiu* arba *lozungu* (Piročkinas 1986, 32).

PB1913 Maironis pakeitė PB1905 vartotą veiksmažodį *perdėti* ‘(iš)versti’: PB1905 **Pardėta** iš *Mickevičiaus* 4 → PB1913 **Vers-ta** iš *Mickevičiaus* 6.

Ankstesnių leidimų prievieksmį *teip* (PB1895 *teip* ×35, *taip* ×1; PB1905 *teip* ×43, *taip* ×1) PB1913 Maironis pakeitė variantu *taip* (×57). Dėl šio prievieksmio formos 1907 m. klausimą kėlė Jakš-tas-Dambrauskas: „Padarykit galą mūsų rašytojų svyravimams. Nes vieni (k. a. ‘Vilniaus Žinios’) rašo: *teip*; kiti (k. a. ‘Šaltinis’, ‘L. Ukininkas’) – *taip*, o kiti (k. a. ‘Nedėldienio Skaitymas’) ir *teip*, ir *taip*“ (1907, 32). Būga 4-ajame tų metų *Draugijos* numeryje atsakė: „turime rašyti ‘taip’, o ne ‘teip’. ‘Teip’ yra naujadaras, pa-darytas pagal pavyzdžio iš ‘šiaip’“ (1907a, 388).

Prielinksnį *terp*, vartotą PB1895 (*terp* ×25) ir PB1905 (*terp* ×30, *tarp* ×1) PB1913 Maironis ištaisė į *tarp*, jį vartojo ir nau-juose eilėraščiuose (×34). Tiesa, Būga dar 1907-aisiais buvo ra-šęs: „Jaigu kas rašytų [...] *terp* [...], man rodos, né kiek nenusi-dėtų lietuvių kalbós dėsniams“ (1907a, 390).

Rengdamas PB1913 Maironis redagavo ir tikrinius žodžius. Kaip minėta, PB1905 vietoj ankstesnio varianto *Biruta* buvo įsi-vedęs *Beruta*. PB1913 šį vardą jis vėl keitė – *Biruta* (×3) ir *Birute* (×1), plg.: PB1905 *Berutą* 42 → PB1913 *Birutą* 49; PB1905 *Berutos* 21 → PB1913 *Birutės* 24.

⁷ Piročkino nuomone, vėliau Jablonskis vietoj *antrašo* pradėjo vartoti *antraštę* (1986, 87).

PB1895 ir PB1905 vartojęs pavadinimą *Nemonas*, PB1913 Maironis jį visur pakeitė *Nemunu*, plg.: PB1905 *Nemonè* 20 → PB1913 *Nemunè* 22, PB1905 *Nemono* 4 → PB1913 *Nemuno* 4.

Pakeista ir pirmuose dviejuose leidimuose vartota forma *Raseiniai* – PB1913 Maironis parašė *Reseiniai*⁸; PB1905 *Raseinių* 42 → PB1913 *Reseinių* 49. Tokią formą vietovardžių sąrašė dar 1904-aisiais, paskui 1913-aisiais buvo nurodęs ir Tumas-Vaižgantas (1904, 40; 1913, 2). Taip Maironis rašė ir vėlesniuose leidimuose⁹.

Maironis redagavo ir *Trakų* pavadinimą: antrajame leidime vartojo formą *Trakiai*¹⁰, o trečiajame *Trakai*, plg.: PB1905 *Trakijų* 6 → PB1913 *Trakų* 8, PB1905 *Trakius* 7 → PB1913 *Trakus* 9.

3. PB1920. Rengdamas spaudai PB1920 Maironis nedaug redagavo visus kalbos sluoksnius, taip pat ir leksiką.

3.1. Skoliniai. PB1920 Maironis keitė PB1913 likusį žodį *dūšia* (×1), plg.:

PB1913	PB1920
(70)	(71)
Taip dušioje linksma! gražu dėl akies! 12	Taip giedra ir linksma! Tiek šviečia vilties! 19

Dar ×4 iš PB1913 perspausdintuose eilėraščiuose šis skolinys liko neredaguotas, bet naujuose PB1920 tekstuose Maironis jį nebevartojo, tik *dvasią* ir *sielą*, pvz.:

- (72) Tik atilsio mano **dvasia** neragaus. 43
- (73) O balsas sąžinės grasūs || Man **sielą** griaužia bekankinęs!.. 41
- (74) Žemę apsupo meilės svajonės; || Neša jos **sielą**, neša, liuliuoja. 21

⁸ 1909 m. Maironis tokią formą pavartojo knygos pavadinime *Reseinių Magdė*. Formą su šaknies balsiu [e] liudija istorijos dokumentų užrašymai (Vanagas 2014, 175).

⁹ Antanas Vireliūnas 1918 m. teikė formą *Raseiniai* (1918, 271).

¹⁰ Vanago „Lietuvos miestų varduose“ forma *Trakiai* neminama (plg. Vanagas 2014, 227–228).

Ankstesnių leidimų skolinį *grabas* (PB1913 ×4) PB1920 Maironis vieną kartą pakeitė žodžiu *karstas*, plg.:

PB1913 (75) <i>Dročiai grabui išpjaus</i> <i>Lentàs, nes tėvai susenėjo. 75</i>	PB1920 (76) <i>Dročiai karstui išpjaus</i> <i>Lentàs, nes tėvai susenėjo. 110</i>
---	---

Dar tris kartus (p. 107, 111) paliko ankstesnį variantą.

Kaip teigia Rimkutė, Jablonskis skolinio *grabas* netaisė (2010, 96), tačiau jo nevertoti (keisti *karstu*) siūlė Tijūnaitis (1908, 110). Šlapelis šiuo skoliniu aiškino žodį *karstas* (1907, 49).

4. **PB1927.** Rengdamas PB1927 Maironis vėl daugiau redagavo visus kalbos sluoksnius.

4.1. **Skoliniai.** Ankstesniuose leidimuose vartotas skolinys *divonas* PB1927 pakeistas žodžiu *kilimas*, *kresė* – *kėde*:

PB1920 (77) <i>Persišką divoną sau pasiklojės,</i> <i>Sėsis ant kresės minkštos!</i> <i>Vaišes skaitydams, kasysi sau</i> <i>kojas. 98</i>	PB1927 (78) <i>Persų kilimais sau butą išklojės,</i> <i>Sėdęs į kėdę minkštai,</i> <i>Vaišes skaitydamas, supdinsi</i> <i>kojas. 111</i>
---	---

Šlapelis naujuosius *krėslas* (r.), *krasė* „krėslas“ (1907, 57) ir *kilimas* „patiesalas, divonas“ (1907, 50) kaip antraštinius žodžius buvo įtraukęs į *Svetimų ir nesuprantamų žodžių žodynelį*.

PB1920 pavartotą skolinį *kielikas* ‘taurė’ PB1927 Maironis pakeitė *puoduku*:

PB1920 (79) <i>Sėdi rūstas, nešnekus,</i> <i>Vien iš boso pasisėmęs,</i> <i>Lenkia midaus kielikūs. 33</i>	PB1927 (80) <i>Sėdi rūstas, nešnekus;</i> <i>Vien iš boso pasisėmęs</i> <i>Lenkia midaus puodukus. 175</i>
---	---

Tijūnaitis buvo pateikęs *kieliko* atitikmenį *taurė* (1908, 110), tačiau Maironiui labiau rūpėjo išlaikyti eilutės kirčiavimą, o ne remtis kalbos rekomendacijomis.

Kaip minėta 2.1, PB1913 vietoj skolinio *mislis* pradėta vartoti atitikmenį *mintis*. Tos pačios reikšmės skolinys *dūma* (*duma*) ‘mintis’ redaguotas tik paskutiniame leidime:

PB1920 (81) <i>Jo gilią dumą težino Dievas.</i> 13	PB1927 (82) <i>Jo gilią mintį težino Dievas.</i> 58
(83) <i>Ir nunešime į patalą šaltą kapų Savo paslaptis, savo dumàs.</i> 113	(84) <i>Ir nunešime į patalą šaltą kapų Savo paslaptis, savo žaidàs.</i> 100

Tačiau Maironis pataisė ne visus atvejus (liko *dūmq* 29, acc. pl. *dūmàs* 55, 85, nom. pl. *dūmos* 16, taip pat *dūmoja* 154, *dūmoji* 146), tad griežto nusistatymo atsisakyti šio skolinio nebuvo. Jablonskis *dūmq* (kartu su *mislis*) buvo taisęs į *mintis* 1894 m. (1933, 65).

PB1927 galutinai atsisakyta skolinio *dūšia* (liko tik vienas atvejis ir tas parašytas kabutėse, žr. 5). Kitais atvejais *dūšia* keis-ta *siela*, plg.:

PB1920 (85) <i>Jis kaip audrą nujaus mano dušios skausmūs.</i> 54	PB1927 (86) <i>Jis kaip audrą nujaus mano sielos skausmus.</i> 133
(87) <i>Tu nuvargusių dušių, kaip audrą, nutildai.</i> 58	(88) <i>Tu nuvargusių sielų, kaip audrą, nutildai.</i> 139

PB1927 ankstesnių leidimų būdvardis *liuosas* (sinonimiškai vartota ir *laisvas*) pakeistas atitikmeniu *laisvas* ar kitos reikšmės žodžiu, plg.:

PB1920 (89) <i>O liuosas pilietis ramiau sau miegos. 96</i>	PB1927 (90) <i>O laisvas pilietis ramiai sau miegos. 105</i>
(91) <i>Bet jam tos negaila jaunystės liuosos. 4</i>	(92) <i>Bet jam tos negaila jaunystės giedros. 5</i>

Būdvardį *liuosas* Jablonskis buvo taisęs 1917 m. (1933, 88).

PB1927 Maironis pakeitė eilėraščio pavadinime buvusį skolinį *subata* lietuvišku *šeštadienis*: PB1920 „*Didžioji Subata*“ 111 → PB1927 „*Didysis šeštadienis*“ 43. Jablonskis šį žodį buvo įvedęs į *Vilniaus žinias* dar 1904 m. (1933, 260), *šeštadienis* įtrauktas ir į Šlapelio *Svetimų ir nesuprantamų žodžių žodynelį*: „Šeštadienis – subata“ (1907, 99). Maironio pasirinkimą iki 1927 m. vartoti ne siūlomus naujus pavadinimus, o įprastus skolinius, paaiškintų 1912 m. Jablonskio pastebėjimas (1912, 27), kad kauniškiai nepriėmė jo siūlytų savaitės dienų pavadinimų: „Lietuvjų inteligentai skiriasi į dvi nepaprasti ‘partiji’: vieni (Vilnius, Seinai, Ryga) rašo dažniausiai ‘draugijos narys, pirmadienis’, antrieji (Kaunas) – ‘draugijos sąnarys, panedėlis!’“

4.2. Kita leksika. PB1927 pavartotas žodis *diemantas* (×3), buvęs ir ankstesniuose leidimuose (PB1927 *diemantas* 144, *diemantinė* 39, *diemantų* 62), vienu atveju ankstesnis *diemantas* pakeistas *deimantu*, plg.:

PB1920 (93) <i>Už darbą nelaukiau, kaip tarnas, algos, Nei diemantais spindinčio žiedo garbės!.. 96</i>	PB1927 (94) <i>Už darbą nelaukiau, kaip tarnas, algos, Nei deimantais spindinčio žiedo garbės. 105</i>
---	--

PB1927 Maironis pradėjo vartoti variantą *gedulas* vietoj ankstesnių *gėdulys* ir *geduliai*, plg.:

PB1920 (95) <i>Ir skelbia gėdulį varpai.</i> 65	PB1927 (96) <i>Ir skelbia gedulą varpai.</i> 90
(97) <i>Ir, į varią</i> <i>Jiems pritarę</i> Gedulių varpai. 49	(98) <i>Ir į varią</i> <i>Jiems pritarę</i> Gedulo varpai! 26

Jablonskis 1912 m. *Viltyje* buvo nurodęs *gedulų* taisyti į *gedulių* arba *gedimąsias* (*pamaldas*) (1935, 109), 1926 m. *Lietuvoje* priminė *gedulo* taisyti į *gedulio* (1936, 95–97)¹¹. Kaip matyti, Maironis į šį siūlymą neatsižvelgė.

Paskutiniame PB leidime PB1913 ir PB1920 vartotas žodis *jiega* pakeistas į *jėga*, plg.:

PB1920 (99) <i>Juk aukso jiegą – begalinė...</i> 77	PB1927 (100) <i>Juk aukso jėgą begalinė!</i> 96
---	---

Jablonskis *jiegą* keisti *jėga* buvo rekomendavęs dar 1914 m., analizuodamas *Lietuvos žinių* kalbą (1935, 180).

Iki PB1927 Maironis sinonimiškai vartojo žodžius *karė* ir *karas*, pavyzdžiui, PB1920 eilėraščio pavadinime vartota moteriškosios giminės forma *karė*, o pačiame eilėraštyje – *karas*: „*Lietuva par karę*“, *Sunkūs begalo laikai* || *Lietuvą brangių suspaudė*: || *Žusta vergijoj vaikai*; || *Daugel jų karas iššaudė* 111; „*Nevėžis par karę*“, *Laikas ir tuosius karo galiunus* || *Kaip parėjūnus nušluos!* 74.

Tokia Maironio vartosena sutapo su Laukaičio nuomone, kad gali būti vartojami abu žodžiai: „**Karė** gali būti greta *karas* [...]“

¹¹ Būga taip pat rašė apie šį žodį, tik jo pastabos deskriptyvinės, o ne preskriptyvinės: „Gedulys=žažoba (kaip sopulys), Sálako, Dūkšto, Tverėčiaus, Lenkmenų parapijose sako: gėdulos, gedulų plurale tantum: jam dabar gėdi, gedėjo, gedėti“ (1909, 296).

Nors raštijoje ima viršų *karas*, bet suplikacijose palikta *karė*, nes *karas* reiškia ir ‘*taczka*’ (1909d, 100). Šlapelis žodį *karas* įtraukė į *Svetimų ir nesuprantamų žodžių žodynėlį*: „Karas – karė – vaina“ (1907, 48)

PB1927 vartoseną suvienodinta, pasirinktas variantas *karas*, plg.: „*Lietuva didž. karo metu*“ 132, „*Nevėžis per karą*“ 130. Veikiausiai Maironis atsižvelgė į Jakšto-Dambrausko kritiką, išsakytą apie PB1920:

Dėl žodžių *karas* ir *pasaulis*. Pas Maironį jie dažniausiai moteriškos gimities (*karė*, *pasaulė*). Dabartinėj rašomoj kalboj (atskyrus amerikiečius) tevertojama vien *karas* ir *pasaulis*. To reiktų ir laikytis (1922, 215).

Tiesa, Jablonskis 1920 m. irgi siūlė vartoti variantą *karas*: „žodžio *karė* niekur nėra radęs mūsų senovinėse ir naujovinėse dainose (nė šiaip jau tautosakoje)“ (1935, 235). Tuo metu jis pastebėjo, kad Jakštas-Dambrauskas jo siūlomą variantą vadina „naujovišku“ padaru ir sako, kad jam geriau tinkanti *karė*“ (1935, 235). Vadinasi, visai netrukus Jakštas-Dambrauskas dėl *karo* nuomonę pakeitė.

PB1913 anksčiau vartotą žodį *kryžokas* pakeitęs *kryžieviu* (×4) ir *kryžiuočiu* (×2), PB1927 Maironis paliko tik pastarąjį variantą, plg.:

PB1920	PB1927
(101)	(102)
Kryžievių seniai	Kryžiuočių seniai
<i>Suvadinti svečiai</i>	<i>Suvadinti svečiai</i>
<i>Į vaišes par Lietuvą traukia. 27</i>	<i>Į vaišes per Lietuvą traukia. 154</i>
(103)	(104)
<i>Daugel turto pas Kryžievius</i>	<i>Daugel turty pas kryžiuočius</i>
<i>nuo senos gadyinės. 26</i>	<i>nuo senos gadyinės. 66</i>

Pirmuose keturiuose PB leidimuose Maironis vartojo tarminę prielinksnio *per* formą *par* (ir priešdėlį *par-*); ją pakeitė PB1927,

plg.: PB1920 *par* 77 → PB1927 *per* 90. Jablonskis variantą *per* dar 1918 m. buvo įtraukęs į *Mūsų žodynėlį* (1918, 33).

Pirmuose keturiuose PB leidimuose vyravo forma *pasaulė*, išskyrus tik į PB1913 ir vėlesnius leidimus įtrauktą eilėrašį „Poëta“, kuriame pavartotas variantas *pasaulis*. O PB1927 pastarasis žodis jau dominuoja, plg.:

PB1920 (105) <i>Tu sutvėrei pasaulę, nors Savès Tau užtenka. 81</i>	PB1927 (106) <i>Tu sutvėrei pasaulį, nors Savęs Tau užtenka. 143</i>
(107) <i>Nušvisk pasaulei iš Dangaus! 112</i>	(108) <i>Nušvisk pasauliui iš Dangaus! 99</i>

Moteriškosios giminės forma *pasaulė* liko nepataisyta tik eilėraščiuose „Didysis Šeštadienis“ ir „Kas tas paslaptis suprastų...“.

PB1927 Maironis žodį *sodnas* pradėjo keisti *sodu*, plg.:

PB1920 (109) <i>Kur sodne raiboji gegutė kukuoja. 38</i>	PB1927 (110) <i>Kur sode raiboji gegutė kukuoja. 60</i>
---	--

Piročkinas, remdamasis Liudo Giros užrašais, teigia, kad *sodnas* į *sodas* rekomenduota taisyti Jablonskio (1986, 34).

PB1927 ankstesnių leidimų žodį *valdonas* Maironis pakeitė *valdovu* (Šlapelis šį žodį aiškino savo *Svetimų ir nesuprantamų žodžių žodynelyje*: „tas kurs valdo“ [1907, 106]), plg.:

PB1920 (111) <i>Jos augštus valdonus užmigdė kapai, O ji tebestovi dar vis. 11</i>	PB1927 (112) <i>Jos augštus valdovus užmigdė kapai, O ji tebestovi dar vis. 128</i>
---	--

Jablonskis teikė variantą *valdonas* vartoti ‘valdovo’ reikšme (Piročkinas 1986, 62), taigi Maironis *valdovą* įsivedė ne dėl jo rekomendacijų. Tiesa, PB1927 liko ir *valdonas*, -ė:

PB1927

(113) *Dainiumi pašaukei savo malonėje, || Menką paskaitęs su
dvasios **valdonais**. 3*

(114) *Marių stiklas atspendžia šviesų veidą **valdonės**. 145*

PB1927 Maironis vėl redagavo tikrinius žodžius. Anksčiau
vartotą vardą *Biruta* pakeitė *Birute*, plg.:

PB1920

(115)

*Dainavo – gerbė žalią rutą,
Keistučio žirgą ir **Birutą**. 16*

PB1927

(116)

*Dainavo gerbė žalią rūtą,
Kęstučio žirgą ir **Birutę**. 64*

Šis pavyzdys iliustruoja ir pirmuose keturiuose leidimuose
vartoto vardo *Keistutis*, nusižiūrėto nuo Simono Daukanto (plg.
Subačius 2018, 214), redagavimą. Apie šio vardo formą dar
1903 m. rašė Antanas Alekna *Dirvoje-Žinyne*: „kamieno *keist*
nerasime nė vienoje lietuviškoje pavardėje“, „ar vieno ar kito
išaiškinimo kilmės Kęstučio vardo prisilaikysime, vis turėsime
priimti ištarmę Kęstutis“ (1903, 95–96; čia pat jis paminėjo, kad
„Kęstučio pati vadinosi Birutė“ 96).

5. Neredaguota Pavasario balsų leksika. Visuose PB lei-
dimuose liko žodžių, kurių amžininkai rekomendavo nevartoti.

Žodžius, kuriuos pats jau laikė nenorminiais, bet nenorėjo jų
keisti kitais, PB1927 Maironis rašė kabutėse. Pavyzdžiui, kaip mi-
nėta, PB1913 Maironis tik pradėjo žodį *liežuvis* keisti *kalba* (×1),
o PB1927 buvo redaguoti visi atvejai, išskyrus vieną, – *liežuvis* čia
parašytas kabutėse: *Lietuvių „liežuvio“ mėgėjas švelnus*. 122

Kaip minėta, PB1927 galutinai atsisakyta ir skolinio *dūšia*, bet
šis žodis liko parašytas kabutėse (×1): *Kai grašio „prie dūšios“
nebliks jau visai* 114 (plg. PB1920: *Kad grašio prie dūšios nebliks
jau visai* 101).

PB Maironis neredagavo skolinio *bonė* ‘bokštas’, pvz.:

PB1927

(117) *Auksu žiba miestų **bonės**. 66*

(118) *Nesimato nei **bonių** naujų. 157*

PB vartotas ir jo sinonimas *bokštas*, bet neužfiksuota nė vieno *bonės* taisyso atvejo.

PB1927 pavartotas skolinys *bonka*, pvz.:

(119) *Statykite, puoškite augštus namus || Ir **bonkas** ant pokilių stalo!..* 122

Jablonskis šį žodį buvo redagavęs 1917 m. (1933, 87).

Maironis vartojo ir veiksmažodžius *dabinti* bei *daboti*, pvz.:

PB1927

(120) *Ten, kur sesutės rūta **dabina***

Kasas nuo mažens. 141

(121) *Oi, **dabokite** širdį, sesytės.* 32

PB vartoti ir minėtų žodžių lietuviški atitikmenys, bet skolinių Maironis nekeitė.

PB pramaišiu su žodžiu *laikai* vartotas skolinys *gadyne* ‘laikas, metas’, jo Maironis irgi neredagavo, pvz.:

PB1927

(122) *Aušra naujos **gadynės** teka.* 55

(123) *Ir kas prižadintų **gadyne***

Sesčių dainomis garsių? 65

Jablonskis dar 1890 m. Mykolo Miežinio gramatikos recenzijoje buvo nurodęs žodį *gadyne* esant skolinį („bus paimtas iš slaviškų kalbų“ [1935, 11]).

Be jau minėtų žodžių *pasaulė* ir *pasaulis*, Maironis visuose leidimuose vartojo ir jų sinonimą *svietas*, pvz.:

PB1927

(124) *Sunku gyventi žmogui ant **svieto**.* 46

(125) *Mainos rūbai margo **svieto**.* 51

Laukaitis buvo rekomendavęs *svietą* vartoti ‘žmonių’ reikšme: „Viešpats Jezus *directe* atpirko ne *pasaulį*, t. y. žemę, bet *svietą* arba žmones. [...] Litanijose reikėtų vartoti: *svieto* Atpirktojas (arba Atpirkėjas), – kuris naikini *svieto* nuodėmes“ (1909c, 403).

Maironio vartoseną paaiškintų Būgos nuomonė, išdėstyta 1920 m.:

Svietas, be abeja, yra svetimas žodis, bet tai dar nereiškia, kad jo tam tikrais atsitikimais neturėtų teisės vartoti liaudies gyvenimo priešėjai rašytojai. Tokiuose liaudies pasakymuose stereotipuose, kaip antai šitie: jūra svieto plaukia; svieto pereiva „valketa“, rašytojas, kursai tariasi esąs gyvenimo tikrenybės kopijuotojas, neturi teisės pakeisti svietą žmonėmis ir pasauliu. Taigi, tam tikrais atsitikimais ne tikrai galime, bet ir turime vartoti aiškia žodyno svetimybę (1959, 37).

Visuose PB leidimuose Maironis vartojo pavadinimus *Rymas* ir *Roma*, pvz.:

PB 1927

(126) *Bet **Romoje Rymą** jau naują regėsi.* 152

Atrodytų, kad senovės miestui pavadinti Maironis rinkosi *Romą*, o dabartiniam – *Rymą*, plg.:

PB1927

(127) *Bet Augusto **Roma** lig šioliai turtinga.* 150

PB1927

(128) *Užmiršę, kad **Rymas** – pasaulio sostinė.* 152

6. Išvados

1. Penkių *Pavasario balsų* leidimų leksikos analizė rodo, kad vienus žodžius, kuriuos bendrinės kalbos kūrimosi laikotarpiu imta laikyti nenorminiais, Maironis pakeitė, kitus redagavo ne itin nuosekliai, tikriausiai nebūdamas įsitikinęs dėl jų vartosenos. Skolinius jis keitė lietuviškais atitimenimis ar kitos reikšmės žodžiais, kai norėjo išlaikyti eilutės struktūrą ir kirčiavimą.

Dalies skolintinės leksikos, net ir rekomenduotos nevartoti, Maironis nekeitė, vartojo sinonimiškai su lietuviškais atitikmenimis.

2. PB1905 Maironis nebevartojo pirmajame leidime buvusių skolinių *Traicė* (→ *Treybė*), *tuliponas* (→ *tulpė*), nenuosekliai

redagavo skolinį *griešninkas* (→ *kaltas*), taisė žodžius *Biruta* (→ *Beruta*), *pilė* (→ *pilis*).

3. PB1913 Maironis pakeitė PB1905 vartotus skolinius *gramnyčia* ‘žvakė’ (→ *vilyčia*), *griekas* (→ *nuodėmė, vargai*), *mis-lis* (→ *mintis*), *mislyti* (→ *mintyti*), *rubežius* (→ *Vilnius*), *smertis* (→ *mirtis, galas, kapas, maras, mirti*), *sūdas* (→ *teismas*), *sūdyti* (→ *kaltinti*), *ulyčia* (→ *gatvė*), *vėkos* (→ *jėgos*); nenuosekliai redagavo skolinius *dūšia* (*dušia*) (→ *siela*), *griešninkas* (→ *klystantis*). Vietoj ankstesnių leidimų žodžio *angelas* PB1913 Maironis vartojo skolinį *aniolas*.

PB1913 Maironis redagavo ir lietuvišką leksiką – archaizmus, dialektizmus, semantizmus. Jis nebevartojo ankstesnių leidimų žodžių *ateiga* (→ *ateitis*), *kryžokai* (→ *kryžėiviai, kryžiuočiai*), *liežuvis* (→ *kalba*), *perdėti* (→ *versti*), *praeiga* (→ *praeitis*), *teip* (→ *taip*), *terp* (→ *tarp*). Taisyti ir tikriniai žodžiai *Beruta* (→ *Biruta, Birutė*), *Nemonas* (→ *Nemunas*), *Raseiniai* (→ *Reseiniai*), *Trakiai* (→ *Trakai*). Šiame leidime Maironis pakeitė ir naujadarą *antrašas* (→ *obalsis*).

4. PB1920 Maironis nenuosekliai keitė pirmuosiuose leidimuose vartotus skolinius *dūšia* (→ *giedra*; naujuose šio leidimo eilėraščiuose vartojo tik *dvasią* ir *sielą*), *grabas* (→ *karstas*).

5. PB1927 Maironis atsisakė skolinių *divonas* (→ *kilimas*), *kie-likas* (→ *puodukas*), *kresė* (→ *kėdė*), *liuosas* (→ *laisvas, giedras*), *subata* (→ *šeštadienis*); nenuosekliai redagavo *dūma* (→ *mintis*; paliko ir veiksmažodį *dūmoti*).

Paskutiniame leidime Maironis taisė ir archaizmus bei dialektizmus *gėdulys, geduliai* (→ *gedulas*); *karė* (→ *karas*), *par* (→ *per*), *sodnas* (→ *sodas*), *jiega* (→ *jėga*), *kryžėivis* (→ *kryžiuotis*), nenuosekliai taisyti žodžiai *diemantas* (→ *deimantas*), *pasaulė* (→ *pasaulis*), *valdonas, -ė* (→ *valdovas, -ė*). Be to, Maironis pakeitė anksčiau vartotus vardus *Biruta* (→ *Birutė*), *Keistutis* (→ *Kęstutis*).

6. Maironis neredagavo skolinių *bonė, bonka, dabinti, daboti, gadynė, svietas*.

7. Dar 1891 m. deklaravęs kalbos grynumo siekį, vėliau rašydamas ir redaguodamas savo poeziją Maironis nepasidavė puristinėms nuotaikoms, profesionalių kalbininkų ir mėgėjų siūlymai keisti leksiką jam nedarė didelės įtakos. Vis dėlto matyti, kad atsižvelgta į Būgos ir Jakšto-Dambrausko siūlymus.

Pavasario balsų leksikos redagavimas, svetimybų keitimas lietuviškais atitikmenimis ne tik atskleidžia Maironio požiūrį į leksikos normų atsiradimą, bet iliustruoja ir pačios bendrinės kalbos raidą, ir jos sampratos kitimą.

Šaltiniai ir literatūra

[Aleksa Antanas] Kurietis A. 1903, Kuo vardu buvo didieji Lietuvos kunigaikščiai, *Dirva-Žinytas* 2, 91–98.

[Būga Kazimieras] Buga Kazimieras 1907a, Kalbos dalykai, *Draugija* 4, 387–398.

[Būga Kazimieras] Buga Kazimieras 1907b, Kalbos dalykai, *Draugija* 5, 60–68.

Būga Kazimieras 1907c, Kalbos dalykai, *Draugija* 10, 190–199.

Būga K[azimieras] 1909, Kalbos dalykai, *Vadovas* 7, 296.

Būga Kazimieras 1910, Kalbos dalykai, *Viltis* 47 (balandžio 28 d.), 4.

Būga Kazimieras 1959, Dėl Vaižganto „Pragiedrulių“ kalbos kritikos, *Rinktiniai raštai* 2, Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla, 37–77.

[Davainis-Silvestraitis Mečislovas] Žaltys 1903, Apie lietuviškas pavardes, *Dirva-Žinytas* 1, 96–99.

[Jablonskis Jonas] Rygiškių Jonas 1912, *Rašomosios kalbos dalykai*, Vilnius: Martyno Kuktos spaustuvė.

[Jablonskis Jonas] Rygiškių Jonas 1918, *Mūsų žodynelis*. „Vargo mokyklos“ priedėlis, Voronežas: „Lietuvių spaustuvė“.

Jablonskis Jonas 1933, *Raštai* 2, Kaunas: Spaudė akcinė „Ryto“ bendrovė Klaipėdoje.

Jablonskis Jonas 1935, *Raštai* 4, Kaunas: Spaudė akcinė „Ryto“ bendrovė Klaipėdoje.

Jablonskis Jonas 1936, *Raštai* 5, Kaunas: Spaudė akcinė „Ryto“ bendrovė Klaipėdoje.

[Jakštas-Dambrauskas Adomas] Druskus 1907, Teip ar taip, *Draugija* 1, 32–33.

Jakštas[-Dambrauskas] A[domas] 1922, Maironies lyrika, *Draugija* 5–6, 201–217.

Jakštas[-Dambrauskas] Adomas 1997, [Fragmentai], *Raštai* 3, *Estetika*, Vilnius: Mintis, 314–331.

Kniūkšta Pranas 2017, Gyvoji kalba ir poezija, *Tarp meninės kalbos ir gramatikos*, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 25–51.

[Laukaitis Juozas] Kun. L. 1910, Šv. Pranciškaus Saleziečio Dvasia [rec.], *Vadovas* 18, 207–208.

Laukaitis Juozas 1907, Apie poterių vienodumą, *Draugija* 4, 417–420.

Laukaitis J[uožas] 1908, Kalbos Dalykai, *Vadovas* 3–4, 410–419.

Laukaitis J[uožas] 1909a, Kalbos Dalykai, *Vadovas* 5, 99–103.

Laukaitis J[uožas] 1909b, Kalbos Dalykai, *Vadovas* 7, 296–303.

Laukaitis J[uožas] 1909c, Kalbos Dalykai, *Vadovas* 8, 402–406.

Laukaitis J[uožas] 1909d, Kalbos Dalykai, *Vadovas* 9, 100–106.

LKŽe – Lietuvių kalbos žodynas 1–20, 1941–2002, el. variantas, redaktorių kolegija: Gertrūda Naktinienė (vyr. redaktorė), Jonas Paulauskas, Ritutė Petrokienė, Vytautas Vitkauskas, Jolanta Zabarskaitė, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2005 (atnaujinta versija – 2017). Prieiga internete: <www.lkz.lt>.

M. ir S. 1923, *Svetimų ir tarptautiškų žodžių žodynėlis*, Šiauliai: „Vilties Dr-jos leidykla“.

[Mačiulis-Maironis Jonas] Znavykas Stanyslovas 1891, *Apsakymai apie Lietuvos praeigą*, Tilžė: Kasztu Lietuvos mylėtojų spausdinta pas O. v. Mauderodės.

Matulionis Povilas 1907, *Žolynas* 2, *Lietuvos augalų žodynas ir augalų taisyklės*, Vilnius: M. Kuktos spaustuvė, Rumų g. (Dvorcovaja).

PB1895 – *Pavasario Balsai*, Paraszė St. Maironis, Tilžėje: Kasztu autoriaus, 1895.

PB1905 – *Pavasario Balsai. IR KUR IŠGANYMAS*, Trečią kartą atspausa, partaisyta ir padauginta, Parašė Maironis (J. M-lis), Peterburgas: Išleista Lietuvių Laikraščio kaštais, Ekaterinskij kan., № 10, 1905 m.

PB1913 – *Pavasario Balsai ir KAME IŠGANYMAS*, Ketvirtą kartą atspausa ir padauginta, Parašė Maironis, Švento Kazimiero Draugijos leidinys № 155, Kaunas: S. Banaičio spaustuvė, D. Vilniaus g. № 34, 1913.

PB1920 – Maironis-Mačiulis, *Pavasario Balsai*, Penktą kartą atspausa ir žymiai padauginta, Švento Kazimiero Draugijos leidinys № 232, Tilžė: Jagomasto spaustuvė „Lituanica“, Aukštoji gat. 78, 1920.

PB1927 – *Maironio Raštai I. Lyrika*, šeštoji laida, Kaunas: „Raidės“ spaustuvė, 1927.

Pakalniškis M. 1907, Barbarizmai arba nelietuviški žodžiai bažnytinėje lietuviškoje kalboje kuriuos reikėtų pakeisti lietuviškais, *Draugija* 11, 346–348.

Piročkinas Arnoldas 1978, *J. Jablonskis – bendrinės kalbos puoselėtojas*, Vilnius: Mokslas.

Piročkinas Arnoldas 1986, *Jono Jablonskio kalbos taisymai*, Kaunas: Šviesa.

Rimkutė Aušra 2009, Kunigo Juozo Laukaičio *Mažojo katekizmo vaideliams* religijos terminų norminimas, *Kalbos kultūra* 82, 59–76.

Rimkutė Aušra 2010, Jono Jablonskio religijos leksikos taisymai, *Terminologija* 17, 93–100.

Slavinskaitė Irena 1987, „Raštų“ I tomo sudarymo principai, *Maironis. Raštai* 1, *Lyrika*, Vilnius: Vaga, 245–304.

Subačius Giedrius 2018, *Simono Daukanto Rygos ortografija (1827–1834)*, Vilnius: Lietuvos istorijos institutas.

Šlapelis Jurgis (sud.) 1907, *Svetimų ir nesuprantamų žodžių žodynėlis. Skaitytojams palengvinimas*, Tilžė: E. Jagomasto spaustuvė.

Tijūnaitis S[tašys] 1908, Barbarizmai, arba nelietuviški žodžiai mūsų bažnytinėje kalboje, *Draugija* 13, 108–111.

[Tumas-Vaižgantas Juozas] Vaiszgantas 1904, Sanraszas geografiszkuju Lietuvos vardu, *Dirva-Žinynas* 1, 34–61.

Tumas-[Vaižgantas] Juozas 1913, Rašykime teisingai savo vietų vardus, *Viltis*, liepos 19, 2.

Vanagas Aleksandras 2014, *Lietuvos miestų vardai*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.

Venckienė Jurgita 2018, Maironio *Pavasario balsai (1895–1927)*: kaip keitėsi eilėraščių kalba, *Archivum Lithuanicum* 20, 207–232.

Vireliūnas A[ntanas] 1918, Lietuvos geografiniai vardai, *Lietuvos mokykla* 9/10, 271–278.

THE LEXIS EDITING OF MAIRONIS'S
PAVASARIO BALSAI (1895–1927)

Summary

During period of 1895–1927, Maironis prepared and published five editions of *Pavasario balsai*: they were published in 1895, 1905, 1913, 1920 and 1927. Over the course of more than thirty years, which yielded the first and the last editions, the concept and the usage of Standard Lithuanian language has changed. In the last decade of the 19th century, the norms of Standard Lithuanian have not yet been set, and still varied much in the beginning of 20th century. Therefore, it is understandable that Maironis revised the language of each edition, taking into account the changing usage and the recommendations of linguists his congenials.

The goal of this research is to find out how Maironis edited the lexis of *Pavasario balsai*. Analyzed are those lexis revision cases that were potentially affected by the process of the development of the standard language. This aspect of Maironis's poetry has not been analyzed so far.

The analysis of the editions of the lexis of Maironis's *Pavasario balsai* shows that some words, which, in the course of the development of standard language, began to be treated as ineligible, were refused by Maironis; other words were amended in a not-as-continuous manner, the author perhaps not being sure about their usage. A certain part of the borrowed lexis, which was even not recommended for usage, was still used by Maironis.

The editions of the lexis of *Pavasario balsai* and the way foreign words were changed into Lithuanian equivalents do not only reveal Maironis's attitude to the emergence of lexis norms but also illustrate the changing concept of a standard language and the emergence of lexis norms.